

КУЛЬТУРНА ТА СОЦІАЛЬНА АНТРОПОЛОГІЯ

УДК 130:165(72)

DOI: 10.26565/2306-6687-2020-62-01

Дольська Ольга Олексіївна

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, вул. Кирпичова, 2, 61002
Email: dolska2016@gmail.com;
ORCID: 0000-0002-9577-8282

**ІДЕЯ ОТІЛЕСНЕНОГО («EMBODIED») РОЗУМУ В ЯКОСТІ
ОБҐРУНТУВАННЯ ТІЛЕСНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ**

Питання раціональності Пост-Просвітництва звертає до себе думки вчених різних галузей. Автор вважає, що її розуміння необхідно посилити зверненням до тілесної раціональності. Розуміючи її як нормативну інтерактивність, оформлення якої чітко диктується морфологією тіла і має прикладний характер, вважає, що для її більш ґрунтового розуміння необхідно звернутися до останніх робіт відомих фахівців в галузі семантичної та когнітивної лінгвістики – Дж. Лакоффа та М. Джонсона. Вони висувують такі головні тези: мислення за природою має тілесне забарвлення, думки формуються здебільшого на ґрунті несвідомого, а абстрактні поняття в основному метафоричні.

Згідно ідеї отілеснення, людина – це істота, яка підвладна центральній нервовій системі. Тобто людина може думати тільки про те, що пропускає розум-тіло (отілеснений / втілений розум). Відштовхуючись від роздумів про виникнення метафор, вони приходять до висновків, що тіло людини визначає комплекс фундаментальних просторових відносин, які використовуються не тільки в процесі самоорієнтації, але і в процесі сприйняття просторових відносин між об'єктами. Опис тіла та наші уявлення, розуміння, складність роздумів формуються за рахунок системи ментальних образів і моторики. Тіло і сенсомоторна система є ключовими компонентами концептуальної схеми. Само ж мислення протікає на рівні «когнітивного несвідомого» (цей рівень мислення охоплює автоматичні когнітивні операції, приховані знання, приховані переконання тощо). Таке «когнітивне несвідоме» виробляє свідоме мислення. Вони допускають, що джерелом категорій є нервові структури і тілесний досвід, а для утворення абстрактних понять застосовуються терміни отілесненого характеру. Такі «втілені абстрактні поняття» є основою мислення, а це означає, що людське мислення також є отілесненим/втіленим. Тим самим ідея отілесненого/втіленого розуму підтверджує відмову від картезіанської дихотомії розум-тіло як антинаукової, а будь-яке розуміння раціональності повинне враховувати тілесну раціональність.

Ключові слова: тіло, розум, отілеснений розум, тілесна раціональність, метафора.

Dolska Olga O.

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor of Department of Philosophy,
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute";
Курпичов Ст., 2, 61002, Kharkiv, Ukraine;
Email: dolska2016@gmail.com;
ORCID: 0000-0002-9577-8282

**THE IDEA OF EMBODIED MIND AS SUBSTANTIATION
OF CORPORAL RATIONALITY**

The question of Post-Enlightenment rationality attracts attention of scientists in various fields of knowledge. Author believes that its justification should be strengthened by an appeal to corporal rationality. With understanding it as normative interactivity, the design of which is clearly dictated by the morphology of body and has an applied character, author believes that for its more thorough understanding, it is necessary to turn to the latest works of famous specialists in the field of semantic and cognitive linguistics, to J. Lakoff and M. Johnson. According to the idea of the corporeal mind, man is a creature that is subject to central nervous system. That is, person can only think about what mind / body is transmitting (the embodied mind). Based on reflections about emergence of metaphors, they conclude that human body determines a set of fundamental spatial relationships used not only in the process of self-orientation but also in the process of perception of spatial relationships between objects. The description of body and our views, understanding, complexity of thoughts are formed due to the system of mental images and motility. Body and sensorimotor system is a key component of the conceptual scheme. Thinking process itself takes place on the level of "cognitive unconscious" (this level of thinking process includes automatic cognitive operations, hidden knowledge, hidden beliefs etc.). Such "cognitive unconscious" produces conscious thinking without participation of consciousness. They assume that the source of categories are neural structures and bodily experience, and the terms of embodiment are used to form abstract concepts. Such "embodied abstract concepts" are the basis of thinking, which means that human thinking is also embodied. Thus the idea of embodied mind confirms the rejection of Cartesian dichotomy mind-body as anti-scientific, and any understanding of rationality must take into account corporal rationality.

Key words: body, mind, embodied mind, embodied rationality, metaphor.

Постановка проблеми. Проблема розуміння раціональності в сучасних контекстах повністю відходить від її картезіанської трактовки. Є різні позиції відносно можливих аспектів висвітлення цього питання. Один із них – дані когнітивної лінгвістики, які автор статті розглядає як фундаментальні для розуміння та опису тілесної раціональності.

Мета. Проаналізувати останні роботи фахівців в галузі когнітивної лінгвістики Дж. Лакоффа і М. Джонсона, які, оперуючи терміном «отілеснений (embodied) розум, обговорюють ідею впливу тілесних практик на розвиток мислення. На їхню думку, тіло і сенсомоторна система є ключовими компонентами у процесі розбудови будь-яких абстрактних понять.

Автор статті в своїх попередніх розвідках прийшла до висновку, що розуміння раціональності Пост-Просвітництва повинно бути посиленням зверненням до тілесної раціональності. «Тілесна раціональність - це нормативна інтерактивність, оформлення якої чітко диктується морфологією тіла і має прикладний характер; спосіб до дії, орієнтований на реалізацію «знань-як» і на конструювання такого буття, в якому досягається кінцева реальність за рахунок тілесних можливостей. Тіло живе тільки в тій реальності, яка можлива для тілесного функціонування живого організму. Інтерактивність тілесної раціональності навантажена емпірично і операційно, що фіксується певними способами діяльності. Тілесна (перш за все морфологічна) організація організму, структура і тілесні можливості оформлюють смислові контексти навколишнього середовища, створюють «реальний» світ до свого реального існування і стають вирішальною детермінантою в організації життєдіяльності будь-якого організму. Пояснення цьому досить просте: динамізм живого світу визначає багато в чому кінетизм, процесуальний характер виживання останнього» [Dolska, 2020].

Щоб отримати підтвердження такому її розумінню, необхідно обов'язково враховувати ідею втіленого розуму, запропоновану Джорджем Лакофф і Майклом Джонсоном. Ми знайомі з

їхніми ідеями, перш за все, завдяки книзі «Метафори, якими ми живемо». Зацікавленість нею була активно наприкінці 90-х і на початку 2000-х рр. Зміст тексту демонструє, що повсякденне мовлення наповнене метафорами, які ми не завжди помічаємо, і ми живемо цими метафорами. Пізніше з'явилися такі роботи, в яких увага була зосереджена на формуванні смислових значень взаємодії розуму та тіла. Сьогодні М. Джонсона і Дж. Лакоффа розцінюють як засновників когнітивної лінгвістики. Всім відома суперечка між Дж. Лакоффом та Н. Хомським про зв'язок між семантикою та синтаксисом, яка отримала назву «різкі дебати серед лінгвістів» (серед фахівців цей науковий проект більш відомий як «лінгвістичні війни»). Останні їхні роботи присвячені ідеї отілесненого розуму, а Дж. Лакофф активно використовує термін «тілесна раціональність» (*The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, 1987; *Moral Imagination: Implications of Cognitive Science for Ethics*, University of Chicago, 1993; *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, Basic Books, 1999; *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*, 2007). Треба віднести до цього списку й статтю М. Джонсона *What Makes a Body? Rediscovering the Body*.

Лакофф та Джонсон висувають такі головні тези: мислення за природою має тілесне забарвлення, думки формуються здебільшого на ґрунті несвідомого, а абстрактні поняття в основному метафоричні [Lakoff and Johnson, 1999]. Ідея тілесної раціональності активно обмірковується в роботі «*Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*» («Філософія у плоті: втілений розум та його виклик західній думці»), вона реалізується за рахунок теми отілесненого («втіленого»/ «embodied») розуму.

Згідно ідеї отілеснення, людина – це істота, яка підвладна центральній нервовій системі. Ідея того, що тіло має безпосередній вплив на формування думок, реалізується при допущенні, що мозок отримує інформацію від тіла. Зовнішній вигляд людського тіла та його діяльність в навколишньому світі конституює концепти, які використовуються в процесі мислення. Тобто людина може думати тільки про те, що пропускає розум-тіло (отілеснений / втілений розум). Мислення протікає на рівні «когнітивного несвідомого» (цей рівень мислення охоплює автоматичні когнітивні операції, приховані знання, приховані переконання). Таке «когнітивне несвідоме» виробляє свідоме мислення без участі свідомості.

Приступаючи до наукового дослідження тіла і мозку, ми неминуче стикаємося з необхідністю використання метафор, стверджують автори. Метафора є якийсь нейронний механізм, який дозволяє пристосовувати нейронні системи, що використовуються в сенсомоторній діяльності, для формування абстрактних понять. «Якщо це вірно, як нам це видається..., наша сенсомоторна система обмежує абстрактне мислення». Все, про що ми можемо думати, чи розуміти, стає можливим завдяки тілу і обмежується тілом, мозком і людським втіленням в навколишній світ. Це те, з чого ми починаємо, беручись за наукове пізнання [Lakoff and Johnson, 1999].

Тіло людини визначає комплекс фундаментальних просторових відносин, використовуваних не тільки в процесі самоорієнтації, але і в процесі сприйняття просторових відносини між об'єктами. Опис тіла та наш уявлення, розуміння, складність роздумів формується за рахунок системи ментальних образів і моторики. Тіло і сенсомоторна система є ключовим компонентом концептуальної схеми. М. Джонсон описує роль концептів простору (наприклад, «в», «через», «навколо» та ін.) і вважає, що з їхньою допомогою формуються «моделі-образи», які виникають із структур візуальної і моторної систем [Johnson, 2008]. Це формує основу того, як ми узгодимо мову і мислення із зоровим сприйняттям і рухом. Концепти, які використовуються, щоб мислити про рух тіла, можуть бути представлені у вигляді нейронних моделей, які здійснюють контроль за ланцюговою діяльністю і мовними засобами її вираження. «Абстрактні поняття здебільшого метафоричні і ґрунтуються на метафорах, які використовують наш сенсомоторний потенціал для формування абстрактного виразу цього потенціалу в мові» [Johnson, 2008, с. 160].

На онтологічному рівні категорії незмінно концептуальні, їх неможливо відокремити від відповідних абстрактних понять. І якщо допустити, що джерелом категорій є нервові структури і тілесний досвід, то для утворення абстрактних понять також застосовні терміни отілеснення/втілення. Такі «втілені/отілеснені абстрактні поняття» є основою мислення, а це означає, що людське мислення також втілено/отілеснено: тіло може виступати як резервуар, як якась ємність. Наше втілення/отілеснення формує і те «що», і те «як» ми пізнаємо, мислимо, відчуваємо і робимо. Воно визначає, хто ми є і яким чином залучені в навколишній світ. Численні

емпіричні докази спонукають відмовитися від уявлення про можливість існування безтілесного розуму (розуму, звільненого від тілесної оболонки). Таким чином, структура людського тіла і мозку обумовлює те, які абстрактні поняття ми здатні генерувати, а також, до яких форм міркувань можемо вдатися.

Висновок про те, що абстрактне мислення багато в чому тілесно обумовлено, суперечить будь-яким уявленням про невітлений розум. Це в свою чергу сприяло появі абсолютно нових уявлень про механізм виникнення понять і ментальних процесів в цілому. Останні емпіричні дані когнітивної науки виводять нас за звичні межі пізнання. Метафори, описувані Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, «еволюціонують у часі» – від ототожнення розуму із механізмом – до порівняння його з панеллю керування, а потім – із комп'ютером. Детальне дослідження нейронних обчислювальних операцій сьогодні відходить на задній план, поступаючись місцем нейронним схемам, представленим у вигляді метафори. Важливо відстежувати, що за нею приховано і що вона прояснює. Якщо не робити цього, то тіло не отримує належної уваги в теоретичних побудовах. Тіло постійно змінюється в нашому уявленні. Про це свідчать метафори, в яких описується тіло і яких не було раніше. Найчастіше метафори сучасного тіла і мозку концептуалізовані в метафорах нейронних схеми. У бесіді із Дж. Брокманом Дж. Лакофф каже наступне: «Ми - нейронні істоти. Наш мозок бере свій внесок від решти наших тіл. Як виглядають наші тіла і як вони функціонують у світі, як структурують ті самі поняття, які ми можемо використовувати, щоб думати. Ми не можемо думати нічого, лише те, що дозволяють наші втілені мізки» [Lakoff, 1999].

Розуміння розуму як тілесно обумовленому не тільки доводить залежність мислення людини від конкретних процесів руху (від сенсорно-рухової системи та емоцій), але й заперечує дуалізм Просвітництва і твердження, що розум можна знати, вивчати, пізнавати без звернення до основоположних елементів тілесної морфології (які більш ґрунтовні, ніж онтологічні характеристики). Людина залежить від своєї нервової системи, бо мозок отримує дані від усіх частин тіла. А те, як виглядають наші тіла і як вони функціонують, напряму прив'язано до формування концептів, метафор, якими ми користуємося. Ми можемо думати і висловлюватися про це тільки в такому режимі, який формує наше тіло, втілений/отілеснений розум.

У роботі «The Meaning of the Body. Aesthetics of human understanding» («Сенс тіла: естетика людського розуміння») М. Джонсон продовжує розвивати ідеї, які беруть свій початок ще в роботі «Метафори, якими ми живемо». Тут Джонсон звертається до останніх досягнень в області розвиваючої психології для того, щоб показати, як тіло породжує смисли ще до того, як запускається процес самосвідомості в ранньому дитинстві, розглядає різні аспекти мислення (почуття, переживання, приховані емоційні рухи тощо) і робить висновок про те, що коріння всього цього криються у «фізичній зустрічі» тіла зі світом.

На думку автора, багато мислителів минулого вважали, що логіка не пов'язана із тілами і навколишнім середовищем; вони розглядали «мислення» як автоматичні програми, керовані тілесним людським мозком, і осмислювали причину як універсальну, чисту і абстрактну. Ця відособленість феноменології надала тілу деяку таємничість [Johnson, 2008, с. 159]. Дослідження «отілеснення/втілення (embodiment) було зосереджено на появі людського смислу, уяви та розуму із структур тілесного сприйняття та руху» [Johnson, 2008, с. 160]. Однак Джонсон зауважує, що «тілесна глибина мислення» була, мабуть, далеко не достатня: «Я почав розуміти, що під внутрішньо всією цією сенсомоторною структурою знаходиться величезна, невивчена область смислів, яка включила в себе те, що існує в уяві філософів і начебто є або незначною, або немає можливостей говорити про це - якості (властивості), почуття, емоції та інші вісцеральні (примітивні) аспекти досвіду (переживання). Незабаром мені спало на думку, що ці області традиційно обговорювалися головним чином в естетиці - області ігнорованої і знеціненої в системі загальної філософії» [Johnson, 2008, с. 162].

Зауваження Джонсона про те, що всі аспекти мислення принципово естетичні, а мистецтво є кульмінацією людської спроби зрозуміти мислення, надихнуло нас на роздуми про класичне розуміння раціональності, сформоване в культурі Модерна, і про «виступи» проти такої її репрезентації саме з боку митців і філософів. За ідеалами Просвітництва, образ тіла мав ознаки біологічного природного тіла (монополії на таке розуміння посилила ще й медицина, бо саме науково обґрунтоване розуміння тіла сприяло перетворенню тіла на організм). Класична концепція суб'єкта виключала поняття тіла зі свого визначення, людина зводилася до суб'єкта

самосвідомості. Але саме роботи, присвячені естетичному аналізу, стали головним джерелом розуміння таких складних процесів, як залежність розуму від тіла. Про це нам доводять ідеї М. Мерло-Понті, О. Лосева, Г. У. Гумбрехта, Ж.-Ф. Ліотара та ін. Декілька прикладів.

М. Мерло-Понті, розмірковуючи над живописом Сезанна, намагався охарактеризувати основи його естетики, які вже були поза традиційних для того часу дихотомій (він спирався на діалог митця із Емілем Бернаром). Мерло-Понті писав: «Сезанн завжди прагнув уникнути побитих альтернатив, які йому підказувалися: почуття або розум, художник, який бачить, і художник, який мислить, натура проти композиції, примітивізм або традиція. Нам потрібно виробити для себе якусь оптику. Під оптикою я розумію певне логічне бачення, чим застосовувати до своєї творчості дихотомії, які краще підходять для академічних традицій, ніж для засновників – філософів чи художників – цих традицій, він вважав за краще проникати в істинний сенс свого живопису, знову і знову ставити традицію під сумнів» [Мерло-Понті, 2013]. На думку Мерло-Понті, Сезанн ставить наголос на процедурах, які враховують рухи тіла, розглядаючи останні «як результат впливу окремих частин (картини) одна на одну» [Мерло-Понті, 2013].

Ще один із прикладів, де ставиться наголос на естетиці як опції, що реалізує ідею отілесненого розуму. Теоретичні розробки Г. У. Гумбрехта закладають ідею сумнівів про цілісність раціональності Просвітництва: він знаходить мужність оцінювати суб'єктивізацію в контексті нового розуміння гуманітарних практик. На його думку, аналіз культури можливий за умов повернення присутності людини в реальність, а останнє здійснюється як звернення до складних конфігурацій, перш за все, тілесного. В «культурі присутності світ – це такий світ, де люди намагаються підтримувати відносини із оточуючим світом, включаючи й себе, тобто свої тіла» [Гумбрехт, 2006, с. 88-89]. В культурі присутності є тіла, а не суб'єкт, такий характерний для Модерну. Для нього в пріоритеті чуттєве сприйняття культури: реабілітація ефектів чуттєвого, тілесної присутності, перегляд нашого досвіду сприйняття культури.

Продовжуючи ідеї Мерло-Понті, представник новітньої естетики Seel M. вважає, що естетичний досвід не потребує дискурсивного тлумачення, бо для нього досить когнітивного досвіду, вибудованого на основі чуттєвого сприйняття. Він пропонував покласти в основу нової рефлексії про естетику категорію «поява» (appearance), що перегукувалася із ідеєю М. Мерло-Понті про онтологію бачення (vision). Під appearance M. Seel розумів ті умови, за якими нам дається світ, а це – наші органи почуттів та чуттєвості. Така «естетика появи» намагається нагадати нашій свідомості про матеріальність світу і, перш за все, тіла [Seel, 2013]. M. Sheets-Johnstone, послідовниця Мерло Понті, висунула ідею кінестетичного інтелекту, поклавши в її основу естетику руху. Спираючись на T. Ingold, C. Noland які мали свій власний естетичний досвід (Ingold, 2000), вона припускає, що кінестетичний інтелект властивий усьому, що рухається [Sheets-Johnstone, 2016]. Реабілітацію тілесної присутності продовжив Ж.-Ф. Ліотар концепцією «Нематеріальні», де показуються відносини концепцій знання із різними способами життя [Ліотар, 2008].

Повертаємося знов до праць Джонсона та Лакоффа. Звертаючи увагу читача на непростий характер розуміння тіла, на взаємодію розуму та тіла, Джонсон пропонує при вирішенні складних завдань орієнтуватися на п'ять вимірів тіла. В останньому розділі роботи *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding* дається аналіз кожного з них. Ми пропонуємо скорочений варіант кожного.

«Тіло як біологічний організм – наш світ (всесвіт) простягається «за» і реалізується у взаємодії «с»... Це єдине ціле з різними системами, які працюють злагоджено і скоординовано, що робить можливими почуття, емоції і уявні образи, які становлять основу мислення. Воно володіє несвідомими здібностями руху, орієнтації в просторі і т. і., які Челенжер, наприклад, визначив як тілесна схема, «система сенсомоторних функцій, які керують найнижчим рівнем самореферентної інтенціональності». Йдеться про групу прихованих параметрів – «надсвідомого, слабо виражених процесів, які відіграють важливу роль в управлінні становищем тіла в просторі».

Екологічне тіло – тіло не може існувати незалежно від навколишнього середовища... Слід розуміти тіло і навколишнє середовище як єдине ціле, так само як ми повинні думати про тіло і мисленні як аспекти єдиного процесу.

Феноменологічне тіло – це тіло як ми проживаємо і переживаємо його... Це спосіб, за допомогою якого можна відчувати тіло втіленим. Феноменологічний вимір втілення надзвичайно важко описати, тому що цей вимір не допускає огрубіння і спотворення усвідомленого розуміння

того, як наші тіла відчувають. Щоб пояснити, як можна зрозуміти тілесну поведінку і структуру, ми повинні вивчити несвідомі структури, які роблять можливими різні тілесні відчуття.

Соціальне тіло – навколишнє середовище, в якому тіло задіяно, – це не тільки фізичне і біологічне. Воно також включає інтерсуб'єктивні відносини і життєвий досвід... Ключова ідея тут в тому, що тіло формується через безліч міжособистісних взаємодій.

Культурне тіло – крім фізичного, біологічного і соціального середовища, наші тіла конститууються також культурними артефактами, звичками, соціальними інститутами, ритуалами... Ці культурні області включають стать, расу, соціально-економічний статус, ціннісні установки. Розуміння самого себе і свого тіла часто помітно різниться на стику культур і субкультур в різних історичних епохах» [Lakoff and Johnson, 1999, Chapter 12 The Meaning of the Body].

Ці п'ять областей втілення застерігають дослідника від прийняття будь-якої спрощеної, або навпаки інтегральної, але все ж редукціоністської концепції тіла. Одна крайність – «буденна» схильність фокусувати увагу на фізичному аспекті тіла, ігноруючи соціальні і культурні фактори, які формують характер тілесної взаємодії зі світом та ін. Прикладом можуть стати події в філософії останніх десятиріч: якщо для класичної новоєвропейської метафізики дійсним вмістилищем людини був розум, а тема тіла, тілесного не входила в нарратив раціонального, то можна сказати, що постмодернізм намагався започаткувати процес його розхитування. Саме постмодерністський проект із ідеєю деконструкції став спробою подолання суперечності між тим, як тіло сприймається культурою, і тим, яким воно є за своєю суттю. Спосіб, у який вона це здійснювала, був денатуралізацією людського тіла: воно з організму перетворилося на соціальний конструкт.

«Цей складний погляд на кілька аспектів нашого втілення вимагає від нас завжди роздумувати про безліч методів дослідження та рівнів пояснення будь-чого, що стосується нашого тілу-розуму... Тіло – це не просто місце, де можуть виникати пізнання та почуття, ніби вони можуть виникнути в іншому місці, але просто трапляються у тілах. Швидше, наше втілення формує і те, що і як ми переживаємо, думаємо, відчуваємо, цінуємо та діємо. Це формує того, ким ми є таким чином, що це задіяне у всіх наших можливих самоописах» [Johnson, 2008, с. 166-167].

І наостанок бажано звернутися до висловлень Д. Лакоффа про роль тіла, завдяки яким стає зрозумілим необхідність орієнтуватися на тілесну раціональність не тільки в науковому середовищі, але й в нашому інформаційному за своєю суттю житті [Лакофф, 1999]. Він вважає, що «всі основні ідеї, які до нас приходять, залежать від того, як функціонують і взаємодіють із простором наші тіла». На його думку, будь-яка прозора інформація обов'язково буде профільована «через концептуальну структуру окремої людини»: «Теорія прозорості базується на ідеї «бачити – значить розуміти», а це помилкова метафора, яка йде корінням в ще більш помилкову теорію раціональності. Справжня теорія раціональності – це ідея про те, що ми думаємо за допомогою фреймів, метафор, нарративів; наш мозок схильний адаптувати інформацію, яка надходить в наш мозок, і тому ми приходимо до різних висновків. Це і є теорія тілесної раціональності (embodied rationality), і вона дуже відрізняється від антинаукової картезіанської теорії раціональності. Тобто я не заперечую раціональність як таку, я просто хочу дати їй дійсно наукове визначення» [Лакофф, 1999].

Отже, розум людини не піднімається над тілом, а обумовлюється ним. А тема отілесненого/втіленого розуму потребує обговорення і реакції з боку філософів, науковців різних галузей, освітян тощо.

Висновки. Раціональність Пост-Просвітництва враховує останні досягнення в галузі когнітивної лінгвістики і семантичної лінгвістики, які дають величезний матеріал по роботі отілесненого/втіленого розуму і впливають на формування теорії тілесної раціональності. Спираючись на роботи Лакоффа та Джонсона, авторів ідеї отілесненого/втіленого розуму, можна додати наступне. Мислення людини, причинність і структура, організація знань пов'язана із тілесною (морфологічною) організацією, а метафора уявляється нейронним механізмом, який дозволяє нам адаптувати нервові системи, що використовуються в сенсомоторній діяльності, щоб створити форми абстрактного характеру. Існує багатовимірний карта тіла людини, яку треба ідентифікувати як когнітивну. Саме вона допомагає сформувати цілісний погляд на світ і сприяє зародженню і в той же час розумінню мовно-когнітивних можливостей людини для реалізації життєвої динаміки в навколишньому середовищі. Раціональність Пост-Просвітництва ґрунтується

на ідеї отілесненого\тіленого розуму, що долає дихотомію розум-тіло, і пропонує враховувати тілесну раціональність при дослідженні антропологічних питань у будь-яких контекстах.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гумбрехт Х.У. Производство присутствия: Чего не может передать значение. 2006. URL: <http://www.history-library.com/index.php?id1=3&category=arhiologiya&author=gumreht-hu&book=2006>
- Лютар Ж.-Ф. Постмодерн в изложении для детей. Письма: 1982-1985. 2008. URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/postmodernizm/liotar_postmodern_izlozhenii_detej_pisma_1982_1985/54-1-0-2857
- Мерло-Понти М. Сомнения Сезанна. 2013. URL: <https://theoryandpractice.ru/posts/7647-cezanne>
- Лакофф Дж. Переносчик значения. 1999. URL: <http://wellpractice.ru/bloglakoff>
- Dolska O. Time to think about bodily Rationality (the stands of the sporting events are empty!) *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos : mokslinių straipsnių rinkinys – Theory and practice: problems and prospects: sci. art.* Kaunas, 2020. URL: http://www.tsatu.edu.ua/vmf/wp-content/uploads/sites/17/sobranje-statej_2020_kaunas-maryjampole-1.pdf
- Ingold T. Culture, nature, environment: steps to an ecology of life. The Perception of the Environment. London: Routledge, 2000. P. 13-27. URL: www.academia.edu
- Johnson M. The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding. Pdf. The University of Chicago Press. Chicago & London, 2007. URL: https://www.academia.edu/27750498/The_Meaning_of_the_Body_Aesthetics_of_Human_Understanding_Mark_Johnson_2007_pdf
- Johnson, M. (2008). What Makes a Body? *The Journal of Speculative Philosophy*, 22(3), 159-169. January 2008. DOI: 10.1353/jsp.0.0046. URL: https://www.researchgate.net/publication/236769484_What_Makes_a_Body
- Lakoff G. and Johnson M. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought (University of California, Berkeley and University of Oregon) New York: Basic Books, 1999. URL: https://www.researchgate.net/publication/26361108_Philosophy_in_the_Flesh_The_Embodied_Mind_and_Its_Challenge_to_Western_Thought
- Lakoff G. The reality club Philosophy in the Flesh. A talk with George Lakoff, 1999. URL: https://www.edge.org/3rd_culture/lakoff/lakoff_p1.html (дата 16.08.2020)
- Seel M. Aktive Passivität. Über den Spielraum des Denkens, Handelns und anderer Künste. Frankfurt am Main : S.Fischer Verlag GmbH/FISCHER Kinderund Jugendbuch Verlag GmbH, 2013, Hardcover, 384 S., URL: https://humanismus-aktuell.de/media/2017/11/rezension_seel_rs_aktive_passivitaet.pdf
- Sheets-Johnstone M. Foundational Dynamics of Animate Nature in Zwischenleiblichkeit und bewegtes Verstehen - Intercorporeity, Movement and Tacit Knowledge. 2016. Pp. 51–68. DOI: <https://doi.org/10.14361/9783839435793-003> URL: <https://transcript.degruyter.com/view/book/9783839435793/10.14361/9783839435793-003.xml>

REFERENCES

- Gumbrecht, H.U. (2006). *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. (Original work published 2004). URL: <http://www.history-library.com/index.php?id1=3&category=arhiologiya&author=gumreht-hu&book=2006> (In Russian).
- Lytard, Zh.-F. (2008). *Le postmoderne explique aux enfants. Correspondance: 1982-1985*. (A.V. Garadja, Trans.) URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/postmodernizm/liotar_postmodern_izlozhenii_detej_pisma_1982_1985/54-1-0-2857 (In Russian).
- Merleau-Ponty, M. (2013). *Le doute de Cézanne*. (A.V. Garadja, Trans.) URL: <https://theoryandpractice.ru/posts/7647-cezanne> (In Russian).

- Lakoff, G. (1999). *Meaning transporter*. URL: <http://wellpractice.ru/bloglakoff> (In Russian)
- Dolska, O. (2020). Time to think about bodily Rationality (the stands of the sporting events are empty!) Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos : mokslinių straipsnių rinkinys – Theory and practice: problems and prospects: sci. art. Kaunas, 2020. P. 37-46. URI: http://www.tsatu.edu.ua/vmf/wp-content/uploads/sites/17/sobranje-statej_2020_kaunas-maryjampole-1.pdf (In Russian).
- Ingold, T. (2000). Culture, nature, environment: steps to an ecology of life. *The Perception of the Environment*. London: Routledge. P. 13-27. URL: www.academia.edu
- Johnson, M. (2007). *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*. Pdf. The University of Chicago Press. Chicago & London. URL: [https://www.academia.edu/27750498/The Meaning of the Body Aesthetics of Human Understanding Mark Johnson 2007 pdf](https://www.academia.edu/27750498/The_Meaning_of_the_Body_Aesthetics_of_Human_Understanding_Mark_Johnson_2007_pdf)
- Lakoff, G. and Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. University of California, Berkeley and University of Oregon. New York: Basic Books. URL: https://www.researchgate.net/publication/26361108_Philosophy_in_the_Flesh_The_Embodied_Mind_and_Its_Challenge_to_Western_Thought
- Lakoff, G. (1999). *The reality club Philosophy in the Flesh. A talk with George Lakoff*. URL: https://www.edge.org/3rd_culture/lakoff/lakoff_p1.html
- Seel, M. (2013). *Aktive Passivität. Über den Spielraum des Denkens, Handelns und anderer Künste*. Frankfurt am Main : S.Fischer Verlag GmbH/FISCHER Kinderund Jugendbuch Verlag GmbH, Hardcover, 384 S., URL: https://humanismus-aktuell.de/media/2017/11/rezension_seel_rs_aktive_passivitaet.pdf
- Sheets-Johnstone, M. (2016). *Foundational Dynamics of Animate Nature in Zwischenleiblichkeit und bewegtes Verstehen - Intercorporeity, Movement and Tacit Knowledge*. Pp. 51–68. DOI: <https://doi.org/10.14361/9783839435793-003> URL: <https://transcript.degruyter.com/view/book/9783839435793/10.14361/9783839435793-003.xml>